

Situasjonen i Nord-Norge sommeren og høsten 1940

Foredrag 30. november 1970 i Oslo Militære Samfund

Av generalmajor Odd Lindbäck-Larsen

28. mai 1940 gjenerobret norske, franske og polske tropper Narvik. 6. Divisjons hovedkrefter — rundt 4 bataljoner — stod nord for Ofotfjorden nærmere svenskegrensen og grupperte seg for fremmarsj mot Bjørnefjell, noen få km borte. Det som nå skulle skje, var at våre tropper sammen med de allierte i Narvik skulle kaste tyskerne inn i de jernbanetogene som i flere dager hadde stått klar på svensk side for å ta i mot dem.

29. mai meldte oberstløytnant Roscher Nielsen fra Salten at de britiske tropper der hadde fått or-

dre til å trekke seg ut av dette område. Det var for divisjonen et symptom og langt fra det eneste — om at de allierte ville trekke seg ut av Norge. Men det falt ikke 6. Divisjon — og antagelig heller ikke general Ruge — inn at dette ville foregå før tyskerne ved Bjørnefjell var kastet over grensen.

Begge parter reagerte iallfall likt. Etterat tilbaketrekning og omgruppering av våre tropper i Salten var gjennomført, avfattet 6. Divisjon 1. juni to dokumenter. Det ene var et P.M. til Forsvarets Overkommando og gikk ut på at når tyskerne ved Bjørnefjell var likvidert, anså divisjonen seg landmilitært i stand til å holde en front syd for Ofotfjorden. Det annet var en ordre i meget inntrengende ordelag, om å bringe operasjonene mot Bjørnefjell til avslutning snarest mulig. Noe senere på dagen fikk Divisjonen fra FOK en tilsvarende ordre.

1. juni fikk vår regjering meddelelse om at de allierte skulle trekke seg ut av landet uten å vente på avgjørelsen ved Bjørnefjell, og regjeringen anså da en fortsatt isolert norsk kamp umulig. En fjerdedel av Norge var fremdeles på norske hender og problemet var å bevare det slik. Regjeringens reaksjon var å sende utenriksmi-

nister Koth til Sverige for å oppnå en våpenstillstand, dekket av svenske tropper i Narvikområdet. Og Ruge håpet, men trodde vel kanskje ikke — så sent som 5. juni på en slik løsning. Skulle Koths misjon ikke lykkes, forberedte regjeringen seg på å forlate landet og fortsette krigen fra Storbritannia. General Ruge erklærte seg enig i dette.

General Fleischer var i Tromsø blitt orientert den 3. og 4. juni og kom tilbake til sitt hovedkvarter om kvelden. Det var enda en måte å løse spørsmålet på — ta Bjørnefjell før evakueringen var et faktum. Men våre avdelinger stod oppe i så store lendemessige og øyeblikkelige klimatiske vanskeligheter at de måtte få rede på hvad det gjaldt for å bringe de ofre en forsering av angrepet ville medføre. Men Fleischer hadde streng ordre til ikke å berette noe om krisen. 6. Divisjon — som aldri hadde hørt noe om Elverumsfullmakten — avfattet en skrivelse som frarådet at regjeringen forlot landet — av militærpolitiske og forfatningsmessige grunner, såvel som av hensyn til de påregnelige virkninger i det norske folk. Fleischer fikk imidlertid i en konferanse i Tromsø beskjed om at beslutningen var definitiv og gjen-

nom Elverumsfullmakten godkjent av Stortinget.

Dermed var den saken avgjort: Vi måtte falle tilbake på den eneste gjenstående utvei. Divisjonen sendte straks ut ordre til hovedkrettene om å sette igang angrepet straks «om mulig alt i kveld». Men vi var fremdeles avskåret fra å fortelle hvor alvorlig situasjonen var, og da angrepet heller ikke kom igang den følgende dag, var vi nødt til å tenke på muligheten av at det ville bli for sent. Og en kunne gråte blod ved tanken på de dager som var spilt ved at 6. Divisjon ikke var kjent med at evakueringsordren forelå hos de allierte sjefer i Harstad alt den 25. mai. En ting ville vi iallfall søke å unngå. Tyskerne skulle ikke få den glede — og ikke få gi det norske folk det sjøkk at 5000 norske soldater overga seg ved Narvik. Uten å gå på akkord med vårt press på angrepet, utarbeidet divisjonen en plan om å la de hjelpeløse tyskere ligge hvor de var og — behørig dekket av ettertrygder — trekke avdelingene tilbake til sikre demobiliseringssteder, før eventuell våpenstillstandsforhandlinger kom igang.

Natten til 7. juni gjorde Divisjonen på initiativ fra de allierte sjefer i Narvik henvendelse til de allierte myndigheter i Harstad, samt til Forsvarets Overkommando om å utvirke noen dagers utsettelse med evakueringen, og Forsvarets Overkommando gjorde en tilsvarende henvendelse til War Office i London. Men det var for sent. 7. juni ble general Fleischer kalt til Tromsø for å følge regjeringen til London.

Våre hovedkrefters angrep startet den 7. juni og hadde fremgang, men ikke nok, og om kvelden diskuterte jeg med oberstløytnant Ole Berg, som førte angrepsstyrken, muligheten av å fortsette angrepet også 8. juni. Men vi fant at det ikke lenger var forsvarlig. De allierte tropper ved Narvik var nå

borte. Jeg møtte general Ruge på Setermoen den 8. juni. Ruge fortalte at Kohts misjon ikke var lykkedes og bad om nærmere redegjørelse for tilbaketrekkningsplanen. Deretter spurte han hvor lang tid som trengtes for å gjennomføre den. Etter en kort drøftelse fastslo Ruge at han ville fremsette forslag til tyskerne om våpenhvile fra 10. juni k 0400.

Det ble altså den frist jeg fikk til rådighet: Den ble forresten også beklippet av tyskerne med noen timer. Men det lyktes iallfall å gjennomføre planen. Den 10. juni stod alle våre avdelinger på de fastsatte demobiliseringsplasser i Salangsdalen og området Bjerkvik-Evenes. Derfra reiste de hjem uten at en mann falt i tyskernes hender. I Lofoten, Vesterålen, Troms og Finnmark stod ikke en tysk soldat og på grensen mot Finland stod 2½ norsk bataljon og et batteri i en grensevakt som hadde vært på plass siden høsten 1939 under kaleidoskopisk vekslende aspekter.

Det var mot denne bakgrunn kapitulasjonsforhandlingene tok til den 10. juni. Jeg vet ikke hvilken instruks general Ruge fikk av regjeringen. Rent løselig — og for den saks skyld løsaktig — skulle jeg tro at den i prinsippet svarte til det romerske senats tradisjonelle: «Videant consules», som greit oversatt betyr «gjør så godt du kan». Jeg vet heller ikke om det var regjeringen eller Ruge som kalte fylkesmann Gabrielsen til Tromsø og gjenopprettet Nord-Norges administrasjon. Det samme kan det være. Ingen — nordmann iallfall — har hittil benektet at det var en forstandig forholdsregel, som jeg senere skal komme tilbake til.

I Norge som helhet var den så å si militære situasjon den at alle væpnede styrker i Sør-Norge var nøytralisert av kapitulasjonsavtaler som omfattet alt personell som på vedkommende tidspunkt stod under kommando. De kapitulerende

de avdelinger hadde gjennomgått en formell eller reell prosess av krigsfangenskap av høyst forskjellig karakter og varighet.

De forhandlinger som foregikk i Nord-Norge om kapitulasjon, måtte foregå på to plan: På Bjørnefjell måtte treffes avtaler om de lokale problemer i operasjonsområdet. Dit ble oberstløytnant Wrede Holm sendt den 9. juni om ettermiddagen. Den generelle avtale ble truffet i Trondheim, og dit reiste Oberstløytnant Roscher Nielsen natt til 10. juni. Det ser ikke ut til at forskjellen i de to offiserers oppdrag er blitt presisert klart nok. Resultatet var iallfall to kapitulasjonsavtaler som hadde stor likhet med hverandre i form som i ordvalg. Men noen forskjell var det i innhold, og følgende fikk særlig betydning

- 1) Trondheimsavtalen begynte med ordene «I betraktning av 6. Divisjons tapre holdning innrømmes følgende ærefulle betingelser.»
- 2) Hvor det var uoverensstemmelser mellom de to avtaler, var det Trondheimsavtalen som gjaldt.
- 3) Trondheimsavtalen fastsatte at sikringen av Finnmark skulle overlates de to norske bataljoner og batteriet som stod der.

Det er ført spissfindige diskusjoner for å bevise at Trondheimsavtalen betydde opphør av krigstilstanden mellom Norge og Tyskland. Det er jo mulig at det var tyskere som oppfattet det slik. Men jeg vet ingen nordmann — i Nord-Norge iallfall — som var i tvil om at krigen fortsatte og at vi var underkastet de folkerettslige bestemmelser i landkrigens sedvaner. Og da er jo de juridiske drøftelser egentlig av nokså liten betydning.

Bestemmelsen om de norske troppers fortsatte vakthold i Finn-

mark har gitt anledning til hårreisende fortolkninger i sommer. Før jeg går inn på det, er det vel å holde seg for øye at det er tre hovedpersoner i problemet.

Den ene er *general Ruge*. Han gikk med god grunn ut fra at russerne ikke ville være takknemlige for — og ventelig sent ville glemme — at vi ikke hadde greid å hindre at en stormakt slapp inn i Finnmark — selv om denne hadde såkalt vennskapspakt med Sovjet-samveldet.

Men den samme grunninnstilling gjorde det fra norsk synspunkt uforvarlig å la Finnmark være et militært tomrom. Konklusjonen presiserte *general Ruge* i et telegram til *Wrede Holm* og antagelig også til *Roscher Nielsen* 10. juni om ettermiddagen slik: «Jeg ønsker prinsipalt norske militære styrker under norsk kommando uten tysk kontroll og med demarkasjonslinje. Subsidiært tyskerne besetter Finnmark på samme måte som øvrige Norge. Første alternativ best for Finnmark som da kan opprettholde fri handel, fiske og innførsel.»

Den annen part i problemet var *general Dietl* som, så snart han hadde kommet seg av overraskelsen over den usannsynlige redning i siste øyeblikk, ble grepet av seiersrus. Da *Wrede Holm* fastslo at krigstilstanden fortsatte, fikk *Dietl* et strammere uttrykk i ansiktet, og da *Wrede Holm* foreslo en demarkasjonslinje langs Finnmarks fylkesgrense, sprang han opp og ropte «alt eller intet».

Den tredje part i problemet var oberst *Buschenhagen* som representerte XXI kampgruppe *Falkenhorst* i Trondheim. Her ble *prinsippet* med norske grensetropper godtatt.

Jeg er flau over å være nødt til å nevne en så selvfølgelig ting som at kapitulasjonsavtalene måtte utløse to sett ekspedisjoner — en norsk og en tysk — oppover og nedover. Ekspedisjonen nedad

måtte sikre at partenes bestemmelser om gjennomføringen stemte overens. Hvorledes forhandlerne orienterer sine foresatte vedkommer ikke den annen part, iallfall vedkommer det ikke den norske forhandler hva tyskerne skrev til internt bruk.

Ved sammenblanding av disse dokumenter har statsstipendiat *Hartmann* fremsatt formodningen om en tredje kapitulasjonsavtale som særlig bygger på en intern melding fra en avdelingssjef i gruppe XXI til overordnede tyske myndigheter, og ut fra dette dels selv trukket, dels har vært skyld i at andre har trukket konklusjoner som er egnet til å kompromittere både *general Ruge* og oberstløytnant *Roscher Nielsen*. Disse skulle ha godtatt at vår regjering i London ble betegnet som den forhenværende norske regjering, at den ikke skulle gjøres kjent med kapitulasjonsavtalene, at norske tropper var stillet under tysk kommando.

Hverken *Roscher Nielsen* eller *Ruge* har naturligvis sett det interne tyske dokument som er angitt som kilde. *Ruge* sendte 12. juni kapitulasjonsavtalene til den norske legasjon i Stockholm, og kilden til misforståelsen på dette punkt er formodentlig bestemmelser i kapitulasjonsavtalen om at bruk av telegraf/telefon til utlandet var forbudt — som ellers i landet.

Roscher Nielsen hadde en meget heldig hånd i sine forhandlinger i Trondheim. Det var dels tvist om relative detaljer, som spørsmålet om distriktsoffiserer — som i Syd-Norge — skulle unngå å bli regnet som yrkesoffiserer, og om yrkesoffiserene skulle tillates å beholde sine personlige våpen — inklusive pistoler. Disse ting ble avgjort i norsk favør. Det viktigste spørsmål var imidlertid ordningen i Finnmark. Her oppnådde *Roscher Nielsen* at grensen til Finland skulle holdes åpen. Men

hovedsaken var XXI armegruppens ordre til 3. Fjelldivisjon — *Dietl*. Den ble den 13. juni i Narvik overlevert av major *Neef* som var utsett til forbindelsesoffiser med det norske hovedkvarter så *Jenge* det eksisterte. Med flyet fulgte også oberstløytnant *Roscher Nielsen*. Og det har vært ført en skarp diskusjon om det ganske usedvanlig uinteressante spørsmål om også oberst *Buschenhagen* fulgte med til Narvik.

Ordren til 3. Fjelldivisjon lyder: «Besettelsen av den finnmarkske grense i Nord-Norge skjer utelukkende ved norske tropper under tysk overkommando. Forsendelse av tyske tropper, iberegnet SS tropper, blir derfor ikke gjennomført og er heller ikke stillet i utsikt med tanke på fremtiden. De to norske bataljoner og det norske batteri som p.t. står ved den østfinnmarkske grense, trer under betegnelse av grensevernpolitibataljoner henholdsvis batteri, under kommando av fylkesmannen i Finnmark, som på sin side mottar ordre av de stedlige Wehrmachtsmyndigheter (f.t. major *Neef*, Tromsø, senere 3. Fjelldivisjon)».

Ordren som bærer tydelig preg av bestrebelser for ikke å støte *general Dietl* på mansjettene, viser at oberstløytnant *Roscher Nielsen* hadde oppnådd alt *general Ruge* hadde krevet, bortsett fra en definert demarkasjonslinje. De norske tropper under oberst *Faye* ble ikke stillet under tysk kommando, men under fylkesmann *Gabrielsen*. At han ville måtte følge anvisninger fra okkupasjonsmakten, var innlysende. Men det sentrale er at forutsetningen for at de norske tropper sto på grensen, var at det ikke sto tyske tropper der. Den eneste operative ordre *Gabrielsen* måtte være forberedt på å etterkomme, var å sende hjem de norske tropper. Hvis tyskerne sendte tropper til grensen, vil det være fylkesmannens rett, og dessuten nasjonale plikt, å sende hjem de

ALLE FORSVARSGRENER
bruker våre busser.

TURBILSENTRALEN FOR OSLO OG AKERSHUS A/L

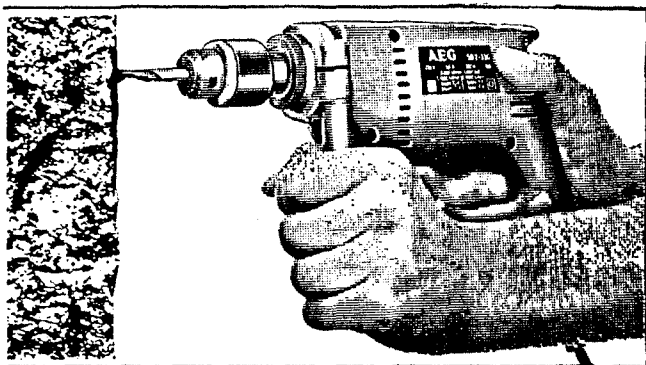
Akersgt. 7 — Oslo 1. Tel.: 41 49 80 — 42 65 64.
Telegramadr.: Turbus.

Møbelfabrikk

Stål arkivskap
Kartoteker
Stålrørsmøbler
Kontorstoler

KONTORUTSTYR A.S.

Kongens gt. 15 — Tlf. 42 53 78 - 41 45 13

Den beste måten å sammenligne
hobbydriller på...

— prøv dem i betong!

AEG

- SLAGBORMASKIN SB-2-330
- en hobbydrill med styrke, kvalitet og slagkraft.
- Og lang, lang levetid.

EGA-ELEKTRO-GENERATOR AKSJESELSKAP
Oslo - Bergen - Trondheim - Stavanger

norske tropper, eller — kanskje — å trekke dem så langt tilbake at operativt samvirke med tyskerne ikke ble aktuelt. «Samrøring» med tyskerne hadde Ruge særdeles uttrykkelig forbudt — selv om en saktens kunne ønske at han hadde brukt et mere konvensjonelt uttrykk.

Etter at 6. Divisjons avdelinger var nådd tilbake til sine demobiliseringssteder, meldte jeg meg ved Forsvarets Overkommando, som stillet meg til rådighet for fylkesmann Gabrielsen, som på dette tidspunkt var i Tromsø for å gjenopprette den såkalte Nord-Norges administrasjon.

Det var åpenbart uenighet i den tyske ledelse om hvorvidt ordningen i Øst-Finnmark skulle bli varig. Forsvarets Overkommando sto foran sin oppløsning, og Ruge skulle gå i krigsfangenskap for å markere at krigen fortsatte. Sankthanskvelden ble jeg beordret inn til Målselv, hvor Ruge meddelte at ordningen i Finnmark skulle bli varig. Han leverte meg to dokumenter. Det ene var til fylkesmann Gabrielsen og oberst Faye som hadde kommandoen over de norske avdelinger. Det dreide seg om kurante spørsmål.

Det annet var til meg og ga direktiver om prinsippene for opprettholdelse av grensevakt. Det forutsattes at vi skulle trekke på alle regimenter og nytte grensevakt til utdanning av befal. For dette formål var det ønskelig å søke å oppnå en utvidelse av oppsetningene så de fikk et mere allsidig preg. Direktivet slutter slik: «Det gjelder å være frempå og nytte chanser som byr seg. Vi må imidlertid holde strengt fast ved at det ikke må være noen samrøring mellom norske og tyske tropper i Øst-Finnmark, så lenge Norge og Tyskland offisielt er i krig med hverandre.»

Det fremgår av dette at Ruge først og fremst tok sikte på å hindre at tyske tropper kom inn i

våre grenseområder. Dernest å forberede gjenreisningen av den norske hær når krigen i sin tid var slutt. Det viser videre at Ruge regnet med at den norske fredsansettelse skulle holdes intakt iallfall hva regimentstabene angår.

Etter få dager bestemte tyskerne at de likevel ville overta i Finnmark og i midten av juli ble de norske tropper avløst av tyske. Tyskerne satte til å begynne med inn et kompani, senere en SS-bataljon av lite overbevisende standard — og en særdeles lite overbevisende sikring av Finnmark.

Jeg tror det på dette tidspunkt kan være på sin plass med en skisse over stemningen i Nord-Norge. Vinteren 1939—40 hører til de mest oppløftende perioder i Nord-Norges ellers nokså grå historie. Medfølelsen med Finland delte vi med hele det norske folk, men den ble aksentuert ved flyktningstrømmene over Pasvik. Det var en sterk samfølelse med våre tropper i Sør Troms-Narvik, samt — og særlig — i Finnmark hvor våre tropper sto ansikt til ansikt med det brennende Salmijärvi. Alle linjebataljoner, unntagen en, og også landvernsavdelinger gjorde sin tønn i nøytralitetsvernet. Praktisk talt hver eneste familie hadde vært representert i nøytralitetsvernet. 9. april kom på Nord-Norge som en dramatisk, men ikke uforståelig begivenhet.

General Fleischer overtok 10. april all militær og sivil myndighet i landsdelen, og etter få dager etablertes på initiativ av fylkesmann Nordby i Tromsø Nord-Norges administrasjon for å ivareta krigsmaktens interesser overfor sivilbefolkningen og vise versa. På grunn av at fylkesmann Nordby døde, overtok fylkesmannen i Finnmark — Gabrielsen — ledelsen av Nord-Norges administrasjon.

Organisasjonen ble overflødig da regjeringen kom nordover, men det føltes som en naturlig ting at

den ble gjenopprettet da regjeringen forlot landet. Denne gang med det ensidige formål å ivareta nord-norske interesser overfor okkupasjonsmakten. Og Gabrielsen dro etter få dager til Oslo for å koordinere ordningen med administrasjonsrådet.

Vi hadde ikke hatt de rykter om forræderi som forpestet stemningen sydpå, og fremforalt ikke den hemningsløse baktalesse av offiserene som var i gang der. Våre avdelinger var rykket fulltallig hjem under sine sjefers kommando med en klar følelse av å være «im Felde ubesiegt», og våre staber etablerte seg.

Gabrielsen var samtidig fylkesmann i Finnmark. Det ble oftest min jobb å ta meg av de løpende forhandlinger med tyskerne. Meget snart oppsto det behov for å møte okkupasjonsmyndighetene også på det lokale plan. Det ble først aktuelt i Bardu og Narvik, og jeg fikk offiserer fra FOK til dette. Men etterhvert ble det nødvendig — eller iallfall ønskelig — å bygge ut et system av offiserer fra Fauske til Kirkenes, som jeg dirigerte på Gabrielsens vegne. Jeg nevner særlig at en av disse, kaptein Roald Rye Rynning, ble anbragt som «kommandant» på Vardøhus med bl a det oppdrag å holde det norske flagg vaiende over den gamle festning. I oktober måtte han gå over til handelsflagg, men det fortsatte å vaie til stadig forargelse for forbifarende tyske offiserer.

I forbindelse med skriveriene i sommer, er jeg blitt kjent med at tyskerne lor heise sitt flagg over Kirkenes for å holde russiske overflyvninger på avstand mens enda norske tropper sto på grensen. Det er betegnende at «Lofotposten» i forbindelse med skriveriene i sommer, fortalte meg at dette hadde vakt forbitrelse blant befolkningen i Kirkenes.

Slik var stemningen i Nord-Norge. Tyskerne utgjorde nærmest

et uvedkommende om enn et irriterende innslag. «Lus på kroppen» som Ruge sa.

Gabrielsen og jeg og ventelig de fleste andre i Nord-Norge, gikk ut fra som en selvfølge at krigens resultat ikke ville være at tyskerne sto i Finnmark. Det store mareritt var at tyskerne kunne gi det til Russland som de hadde gitt bort deler av Polen. Og det ville ikke være godt å se hvordan dette skulle hindres. Men hvis det ikke skjedde, ville på et eller annet tidspunkt, senest i forbindelse med krigens avslutning, tyskerne trekke seg ut av Finnmark og etterlate et tomrom som det gjaldt å fylle snarest mulig — med norske tropper — for å sitere Ruge — dette er det beste for Finnmark.

Den beste mulighet var å bevare et mobiliseringsberedskap for 6. Divisjon hvis staber eksisterte. Om forholdene i Sør-Norge i så henseende, visste jeg ikke noe.

I begynnelsen av august bestemte administrasjonsrådet — naturligvis etter ordre fra okkupasjonsmakten — at det norske forsvaret skulle oppløses og dermed ville grunnlaget for en planmessig mobilisering av 6. Divisjon være borte. Jeg sendte den 13. august en forestilling til Administrasjonsrådet om å foranledige denne bestemmelse omgjort for 6. Divisjons vedkommende under henvisning til det behov jeg nettopp har nevnt. Jeg meddelte dette til Gabrielsen pr telefon og foreslo at han personlig skulle ta saken opp med Administrasjonsrådet. Han ville imidlertid først tenke på det. Et par dager etter meddelte tyskerne Nord-Norges administrasjon at de ville overføre betydelige styrker til Finnmark og krevde et møte med de norske tekniske fylkesadministrasjonssjefer om de tekniske tiltak dette gjorde nødvendig.

Dette betydde en akutt lettelse i Finnmarks stilling. Det var ikke lenger noen fare for at tyskerne

ville avstå Finnmark til Russland og neppe heller for at Russland ville angripe Finnmark. Men hovedpunktet sto uforandret. En gang ville tyskerne forlate Finnmark og det ville være norsk oppgave å besette det.

Jeg underrettet Gabrielsen, som var på reise i Finnmark, og han anmodet meg om å fly til Finnmark og hente sjefene for fylkets tekniske administrasjon og gjøre meg opp en mening om de alminnelige forhold på grensen. Samtidig meddelte han at vi sammen skulle reise til Oslo og ta opp mitt forslag med Administrasjonsrådet, og han ønsket det utvidet med gjenopprettelse av våre to bataljoner fra kapitulasjonsavtalen.

Vi drøftet en passant hvor vi skulle gjøre av disse bataljonene under de nye forhold for å unngå den samrøring med tyskerne som Ruge — og vi — mente ikke kunne godtas, og jeg angav rent generelt noen punkter i området Porsanger-Laksefjord.

Gabrielsen og jeg kom til Oslo 18. eller 19. august og oppsøkte fylkesmann Christensen, Administrasjonsrådets formann, som sammenkalte rådet den 20. august. Gabrielsen og jeg redegjorde for våre forslag, og forlot deretter rådet som fortsatte å diskutere dem. Uten at vi da eller senere ble gjort kjent med det, ble det satt opp et referat med en rekke feilaktige og misvisende formuleringer, særlig av Gabrielsens uttalelser og den viktigste synes å skyldes referentens sammenblanding av «forlegningsområder» og «operasjonsområder», og dessuten antagelig sammenblanding av våre uttalelser med de drøftelser som foregikk i vårt fravær.

Det første resultat av behandlingen i rådet — som jeg først er blitt kjent med i sommer — og Gabrielsen formodentlig aldri — var at fylkesmann Christensen forela forslagene for den tyske rikskommissar Terbovens nest-

kommanderende, og han avviste dem.

Noen dager senere, antagelig etter et nytt møte — hvor ikke jeg, men kanskje Gabrielsen var med, meddelte Gabrielsen meg at rådet anså det hensiktsløst å ta saken opp med myndighetene i Oslo, men henstillet til oss å ta dem opp med de tyske militære myndigheter i Nord-Norge.

Jeg fikk samtidig i oppdrag fra Administrasjonsrådet å reise tilbake over Finland for å få opplysning om militærpolitiske forhold der — som det gikk mange rykter om i Oslo. Reisen ble dekket av et oppdrag fra forsyningsdepartementet ved nåværende fylkesmann Schei, og pass fikk jeg av sikkerhetspolitiet. Jeg fikk fastslått at Finland følte seg direkte truet av russisk angrep og definitivt hadde «kastet seg i Tyskands armer», som det ble sagt. Under min reise gjennom Nord-Finland fastslo jeg at det ennå ikke var kommet tyske tropper dit. Jeg sendte rapport til fylkesmann Christensen med overlege Berg ved Tromsø sykehus som kurer.

Det har vært innvendt at våre planer var urealistiske, og denne kritikk får da Gabrielsen og jeg dele med adskillige vel anskrevne menn. Det er lett for meg å se at fra sommeren 1941 ville de ha falt i fisk, dels på grunn av at Russland var blitt vår allierte, dels på grunn av den tyske politikk og den alminnelige stemning i det norske folk.

Men jeg tar det ikke så tungt. Det var høsten 1940 ikke et menneske — i Norge iallfall — som med det minste skinn av rett kan si hva som var realistisk. Utover høsten ble det stadig tydeligere at den tyske luftoffensiv mot Storbritannia ikke ville føre frem, og det var vel ikke urimelig at dette kunne ha ført til krigens avslutning. Men vesentligere er det at selve karakteristikken urealistisk er irrelevant. Våre tiltak var så

menn ikke mere urealistiske enn mange tiltak i okkupasjonstiden. Noen lykkedes, andre mislykkedes og mange betalte med livet for det.

Finnmark — og Norge — var på vei inn i en mørk periode preget av total usikkerhet om grunnlaget for vår fremtid. Da kan en trekke nattluen ned over hodet og gi seg skjebnen i vold, eller en kan se seg om etter midler til å nytte enhver chance som på noen tenkelig måte kunne tenkes å by seg. Det var den siste løsning vi valgte.

Under mitt opphold i Oslo utarbeidet jeg to P.M'er som jeg 3. september leverte i gjenpart til orientering for Administrasjonsrådet. De er begge helt eller delvis offentliggjort i de siste måneder. I det ene ga jeg en motivert orientering om den ordning jeg ville søke å oppnå. I det annet hvorledes jeg ville fremlegge saken for tyskerne. Det siste skal jeg komme tilbake til senere.

Den 25. september ble Administrasjonsrådet avsatt av rikskommissær Terboven og erstattet med den såkalte kommissariske regjering. Jeg telefonerte straks til Gabrielsen for å få fastslått om dette opphevet mitt oppdrag. Men vi fant at det iallfall ikke endret noe i Finnmarks-problemet. Det var nå som før klart at ordningen bare var mulig om tyskerne ikke fant den betydde en fare for dem. Det var dessuten ganske klart at en mobilisering av 6. Divisjon var ganske utenkelig uten i en situasjon da Kongen åpenlyst ga signalet til det. Men vi ba ikke om den kommissariske regjeringens bekræftelse på oppdraget.

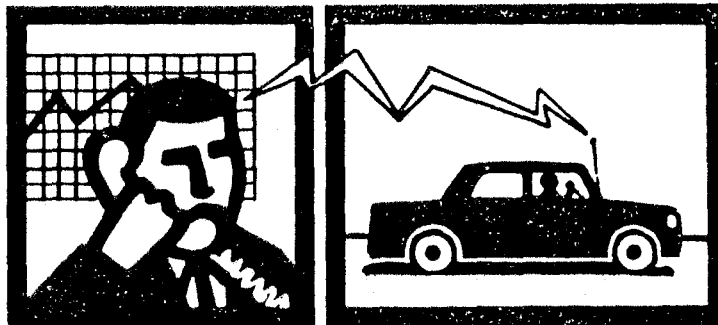
Jeg fikk ikke kontakt med general Dietl før i midten av oktober. Da møtte jeg ham i Alta og hadde med meg nåværende oberst Magnus. I mitt P.M., som jeg sendte inn på forhånd, forklarte jeg at Finnmark jo egentlig ikke hadde noen verdi for Tyskland, og

ventelig ville påføre dem og befolkningen betydelige forsyningsvanskeligheter ved allierte tiltak. Det beste ville derfor være å rekonstruere situasjonen etter kapitulasjonsavtalen. Dietl ville overhodet ikke drøfte disse interessante tanker, og hans stabssjef var helt rasende, særlig da jeg under diskusjonen påpekte at krigen jo ikke var slutt og ingen kunne si hvilken situasjon som kunne oppstå. Det var klart at vårt initiativ var fruktesløst. Dietl, som jeg kjente på vennskapelig basis fra før krigen, ville at jeg skulle ta mitt P.M. tilbake. Jeg skulle tro det var ment som en redningsplanke. Men jeg gikk ut fra at stabssjefen ville sørge for at møtet ble meldt inn, og da ville jeg at meldingen skulle bygge på mitt P.M. og ikke på stabssjefens uhemmede fortolkninger. Så jeg sa at P.M.et ønsket jeg ikke tilbake.

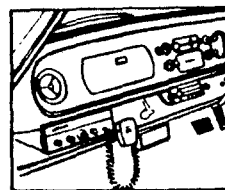
Jeg vendte tilbake til Tromsø og ga referat til Gabrielsen. Den 24. oktober sendte vi rapport til Innenriksdepartementet. Det er blitt kritisert, men var et selvfølgelig resultat av beslutningen om å fortsette mitt oppdrag etter at den kommissariske regjering var innsett. Hadde jeg fått til en ordning, ville vi iallfall ha måttet melde det inn. Nå var situasjonen at vi måtte gå ut fra at konferansen i Alta ville bli meldt inn til de sentrale myndigheter, både tyske og norske. De siste hadde dessuten antagelig mine to P.M.er og kanskje også andre opplysninger fra Administrasjonsrådet. Det er verd å minne om at det ennå ikke var blitt satt i gang noen utrenskning av den norske administrasjon, ikke engang på fylkes- og departementsplanet.

Nå viste det seg, etter hva statsstipendiat Hartmann har fortalt meg, at vår rapport vakte stor begeistring hos sjefen for Innenriksdepartementet — Hagelin — et navn som den gang ikke sa meg noe som helst. Han dro sporen-

HOLD KONTAKTEN - med PYE radiotelefon -

For «biltelefon-tjenesten» eller lukket nett. Lettvint å flytte fra bil til hytte til båt.
Heltransistorisert —
15 Watt sender-effekt.

Ring eller skriv. — Vi leverer radioanlegget for DERES bruk.

Tar liten plass.
Trekker lite strøm —
men
REKKER LANGT

LEHMKUHL ELEKTRONIKK

Hovfaret 11, Oslo 2

LEHMKUHL

Telf. 55 48 90

streks til Terboven og vendte meg slukøret tilbake. Terboven kom fykende opp til Tromsø og kalte meg til møte 1. november og fortsatte til Vadsø, hvor fylkesmann Gabrielsen fikk ordre om å sende alle offiserer som hadde stått i Nord-Norges administrasjons tjeneste ut av landsdelen. Gjennom særordrer i Vardø og Tromsø fikk kaptein Roald Rye Rynning og jeg ordre til 20. november å melde oss i Innenriksdepartementet for nærmere ordre. Dermed er egentlig historien slutt og det ble på norsk og tysk side lagt et slør av forbløffende ugjennomsiktighet over det som hadde foregått.

Mine videre personlige opplevelser kan kanskje — for noen — kaste noen spredte stråler inn i mysteriet, så jeg vil ubeskjedent si litt om det. 1. november hadde jeg som nevnt en etterhvert noe tilspisset samtale med Terboven om min virksomhet i Nord-Norges administrasjon. Han påstod bl. a. at jeg spilte Wehrmacht ut mot sikkerhetspolitiet. Men blant de mange temaer var *hverken* min reise i Finland *eller* mitt møte med Dietl. Derimot uttalte Terboven tilslutt sin misnøye med at jeg ikke hadde gitt det norske folk noen redegjørelse for hvorledes vi var blitt sviktet av våre allierte. Jeg svarte — med noen stolthet over den elegante form mitt svar fikk: «Jeg har under krigen ikke gjort noe jeg behøver å skamme meg over, og lite som jeg ønsker gjort anderledes. Så det er ikke behov for noen redegjørelse fra min side, så meget mere som vi ikke har fred ennå.» Terboven brød seg ikke om de epigrammatiske finesser, men kastet seg over siste passus: «De anser Dem for å være i krig med Tyskland.» Jeg henviste til mitt æresord, men han feiet det av som utflukter. «De anser Dem for å være i krig med Tyskland.» Tja, det var jo ikke mere å si til det, og jeg fikk ordre om å melde meg i Innenriksdepartementet, hvor

kaptein Rynning og jeg av en underordnet tjenestemann fikk ordre til å melde oss på Victoria terrasse, Sikkerhetspolitiets hovedkvarter. Her ble vi uten videre drøftelser arrestert og sendt til Møllergaten 19.

Her tilbragte jeg tiden til ut i mars i særdeles splendid isolasjon hvor ingen nordmann — særlig ingen geistlige stod det pussig nok på innleveringskortet — måtte få komme i nærheten av meg, ikke engang for å gi meg mat. Det fulgte nå et fire dagers forhør, hvor riktignok et par forsiktige følgere om spionasje ble stukket inn, men uten at jeg trodde de hadde noen som helst bakgrunn. Men den 4. dag var jeg riktig nervøs, for nå *måtte* jo Finlandsreisen, som sikkerhetspolitiet selv hadde utstedt pass til, og forhandlingene med Dietl komme, men nei. Etter endel spørsmål av liten eller ingen interesse, som de foregående dager, sa forhøreren: «Ja, så har De vel ikke mere å si». «Nei», sa jeg noe forbausset. «Ja, da er jo saken i orden og De slipper ut i morgen eller i overmorgen. Kanskje De har lyst til å telefonere hjem.» «Fint», sa jeg, det er min frues fødselsdag i dag så det blir litt av en hilsen». Jeg ventet en time, jeg ventet to, og synes å merke økende forlegenhet om meg. Så jeg sa: «Min frue venter ikke noen samtale, så hun blir ikke skuffet. Jeg tenker vi drar tilbake til Møllergaten 19 igjen.» Og det gjorde vi. Det er ganske åpenbart at forhøreren ikke hadde den fjerneste anelse om hvorfor jeg var arrestert, — og at dette så smått begynte å gå opp for ham.

Ut på våren, da krigen med Russland var nær forestående, ble Gabrielsen arrestert og satt inn på Møllergaten. Ingen av oss fikk noen gang se en fengslingskjennelse.

General Roscher Nielsen forteller i sin nylig utkomne bok at han 10. juni 1941 i anledning av årsdagen for kapitulasjonsavtalen

vendte seg til Falkenhorst, den tyske øverstkommanderende i Norge, hvor han pekte på at tre av hans venner, oberst Hansson, major Helset og jeg, satt i politifengsel. Han mente at årsdagen kunne markeres ved at vi slapp ut. Falkenhorst svarer at den saken lå ikke i hans hender, men foreslo at Roscher Nielsen skulle vende seg til Standartenführer Fehlis, den øverste myndighet i sikkerhetspolitiet. Denne fikk frem papirene og sa at det var tenkelig at en kunne løslate Hansson og Helset, men Lindbäck-Larsen var Terbovens personlige fange. Det var visst noe med et flagg — hvorav synes å fremgå at heller ikke han hadde anelse om hvorfor jeg satt fengslet.

Oberst Hansson ble kort etter overført til krigsfange, og major Helset slapp ut. Men Gabrielsen og jeg ble sittende til krigens slutt. Etter krigen lot jeg sikkerhetspolitiets etterforskningsleder, Fehmer forhøre. Han husket ikke så nøye, men hadde en følelse av at det hadde noe med spionasje å gjøre. Hvorav fremgår at heller ikke han hadde anelse om saken. Jeg er ikke beskjedent nok til å tro at Gabrielsen og jeg i 1940—41 var så ubetydelige personer at sikkerhetspolitiet hadde glemt hvorfor vi var arrestert hvis det hadde visst det. Så jeg er kommet til det resultat at vi har kommet til å røre ved særdeles ømme punkter i forholdet mellom den tyske militære og sivile ledelse, eller kanskje mellom Terboven og den kommissariske regjering uten at jeg skal gi meg ut på noen gjetning om hva punktet var.

Alle kjenner våre myndigheters bekymringer i 1944—45 da tyskerne forlot Nord-Norge, og vi er alle takknemlige over at russerne trakk seg ut igjen. Jeg har inntrykk av at det er adskillige som trekker noe på smilebåndet over disse mennene som sommeren og høsten 1940 følte dette som et

problem det var av både akutt og varig betydning å være beredt til å møte.

Hvem var nå det? Jeg minner bare i forbigående om at Administrasjonsrådets medlemmer var utpekt av høyesterett blant våre beste menn, og Ruges personlighet og integritet er vel også hevet over tvil.

Men kanskje noen detaljer om personene i Nord-Norge ellers. Fylkesmann Gabrielsen hadde vært overrettssakfører og senere sorenskriver i Finnmark fra 1915 til 1928, da han ble fylkesmann — med en anseelse og innflytelse som kvalifiserte ham for det spøkefulle hedersnavn «kong Hans».

Av avdelingssjefene i FOK — med anvendelse av deres senere titler, har

general Hansson og
general Roscher Nielsen

vært stabssjefer ved 6. Divisjon, det samme gjaldt meg. Det samme gjaldt forøvrig også general Fleischer. General Ole Berg hadde vært etterretningsoffiser ved Varanger bataljon omkring 1920 og sjef for Generalstabens etterretningskontor omkring 1930 da Generalstaben gjennom dette kontor hadde medvirket meget effektivt i opprettelsen av «Finnmarksnemnda», som hadde til oppgave å gi — og som ga — våre grensetrakter en høyst påkrevet ansiktsløftning.

Også oberst Munthe og oberstlojtnant Wrede Holm hadde vært sjefer eller ledere av etterretningskontoret. Alle disse hadde gjennom noen år av sitt liv hatt Finnmarks sikkerhetsproblem som en viktig del av sitt arbeidsområde.

Det er vel vanskelig å tenke seg en personellgruppe av samme størrelse med en mere kompakt samling av personlig engasjement i Finnmarks sikkerhetsproblemer og dermed naturlig nok behovet for å søke å sikre at Finnmark ble norsk også etter krigen.

Og det er det denne saken dreier seg om — ikke om noe som helst annet — hele veien fra Kohts misjon og 6. Divisjons angrep på

Bjørnefjell 7. juni til det norske flagg ble firt på Vardøhus 2. november — og til Møllergaten 19, Grini og Sachsenhausen.

Vi minner alle våre militære forbindelser om vårt rikholdige utvalg av møbler. Salonger, — Spisestuer, — Soveværelser, — Hyttemøbler, samt småmøbler i rikt utvalg.

Alle militære blir begunstiget med rimelige priser.

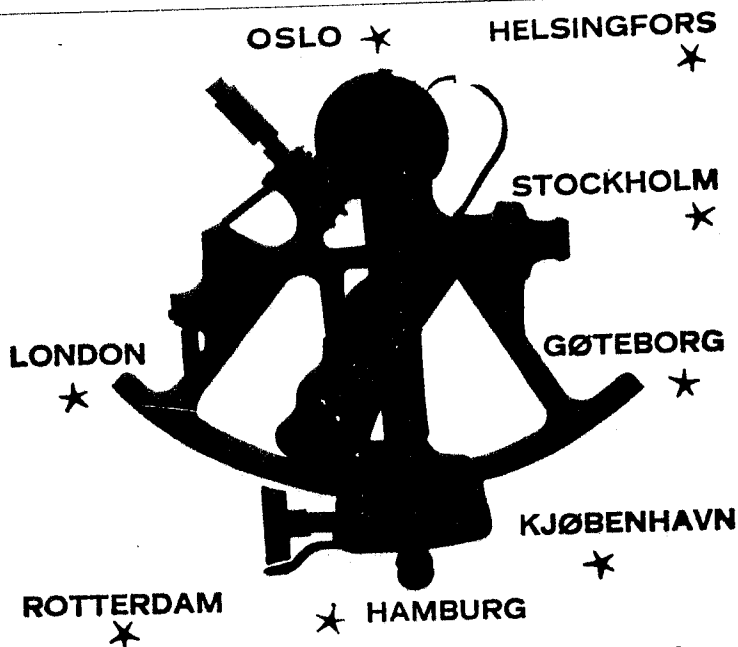
Velkommen til

BO-FORM A.S

Kongensgt. 3

Inng. nederst i Nedre Slottsgt.

Åpent hver dag til kl. 19.00. — Lørdager til kl. 15.00.
Tlf. 41 31 40 — 41 33 01

Den daglige skandinaviske sjøfartsavis:

NORGES HANDELS OG SJØFARTSTIDENDE